

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده: مدرسی معارف اسلامی (اخلاق اسلامی)
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته مدرسی معارف اسلامی

عنوان:

الگوی زهد در عصر حاضر از دیدگاه اسلام

استاد راهنما:

دکتر محمد بهشتی

استاد مشاور:

دکتر محسن قمی

محقق:

مرضیه سادات سجادی

سال تحصیلی ۱۳۹۰

تقدیم به:

الگوهای زهد و پارسائی، چهارده نور آسمانی که روشنائی بخش شبهای تاریک زندگی انسان

هستند.

تقدیر و تشکر:

از اساتید بزرگوارم در تمامی سالهای تحصیل در مدرسه و دانشگاه، که دانش و معرفت را به من آموختند.

چکیده:

با استیلای فرهنگ مدرنیته بر جوامع غربی، فضای فکری، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و ... این جوامع، به ناگاه دستخوش تغییرات بسیار گسترده ای گردید. جامعه خدا محور و آخرت گرا تبدیل به جامعه ای انسان محور و دنیاگرا گشت، وحی الهی که تا دیروز منبع شناخت و داوری معرفت بود، جای خود را به عقل بشری داد و حتی مفاهیم اخلاقی نیز از این تغییرات گسترده بی نصیب نماند و ضمن نسبی شدن مفاهیم اخلاقی، ملاک اخلاقی بودن یک رفتار، هماهنگی آن با احساسات انسانی و برآورده نمودن نیازهای دنیوی انسان گردید. در این میان واضح است که دیگر نمی توان انتظار داشت که جامعه مدرن زده از مطلوبیت زهد سخن به میان آورد، چرا که این رفتار اخلاقی در تضاد کامل با احساسات دنیاگرایانه این عصر محسوب می گردد. از سوی دیگر بر اثر تعاملات و تهاجمات فرهنگی، جوامع اسلامی با پدیده نوظهور مدرنیته رو به رو گردیدند که معیارهای اخلاق اسلامی را به چالش می کشاند. در این میان برای ایجاد، حفظ و تعالی جامعه توحیدی، ضرورت دارد تا اندیشوران جامعه اسلامی، ضمن نقد مبانی فرهنگ مدرنیته، به بررسی دقیق و همه جانبه مفاهیم اخلاقی همت گمارند و راهکارهای مناسبی، جهت اجرا و پیاده سازی این مفاهیم در جامعه ای که تحت تأثیر مدرنیته لباس نوی بر تن نموده است، پیشنهاد نمایند. این رساله به دنبال آن است تا ضمن بررسی مبانی فرهنگ مدرنیته، تضاد این مبانی با مبانی اندیشه اسلامی را مشخص سازد و آنگاه ضمن دفاع از مفهوم حقیقی زهد که یکی از نقاط حساس در نزاع این دو فرهنگ می باشد، با بیان تفسیر صحیح زهد که عدم دلبستگی به مظاهر مادی است و نه ترک کامل این مظاهر، و ذکر انواع مختلف زهد و درجات آن، به طرح الگوهای مختلف اجرای زهد در عصر جدید در عرصه های تولید، توزیع و مصرف و علم و فن آوری بپردازد.

واژگان کلیدی: زهد، مدرنیته، مدرن، الگو، عصر جدید

فهرست مطالب

کلیات	۱
۱. مفهوم شناسی	۲
۲. تبیین موضوع	۴
۳. اهمیت مسئله	۵
۴. پیشینه بحث	۶
۵. سؤالات تحقیق	۱۱
۶. اهداف تحقیق	۱۲
۷. روش تحقیق	۱۲
بخش اول: چیستی زهد	۱۳
فصل اول: ماهیت زهد	۱۴
گفتار (۱) زهد در لغت	۱۵
زهد در اصطلاح	۱۶
گفتار (۲) حقیقت زهد	۱۹
گفتار (۳) تفاوت زهد و رهبانیت	۲۶
گفتار (۴) رابطه زهد و فقر	۳۰
گفتار (۵) رابطه زهد و قناعت	۳۳
گفتار (۶) نسبت زهد و توسعه اقتصادی	۳۵
فصل دوم: اقسام و درجات زهد	۴۱
بند (۱) زهد از حرام	۴۲
بند (۲) زهد از شبهات	۴۳

۴۴	بند ۳) زهد از امور مباح.....
۴۴	بند ۴) زهد از ماسوی الله.....
۴۶	بند ۱) زهد ذاتی.....
۵۰	بند ۲) زهد عرفی.....
۵۷	بند ۳) زهد امارت.....
۶۳	فصل سوم: فلسفه زهد.....
۶۴	گفتار ۱) ایثار و همدردی.....
۶۷	گفتار ۲) آزادگی و وارستگی.....
۶۹	گفتار ۳) معنویت.....
۷۲	گفتار ۴) رهایی از غفلت.....
۷۵	فصل چهارم: نتایج زهد.....
۷۶	گفتار ۱) آثار فردی.....
۸۰	گفتار ۲) آثار اجتماعی.....
۸۴	گفتار ۳) آثار مادی.....
۸۸	گفتار ۴) آثار معنوی.....
۹۲	گفتار ۵) آثار فرهنگی.....
۱۰۲	نتیجه‌گیری بخش اول.....
۱۰۴	بخش دوم: اسلام و مدرنیته.....
۱۰۵	فصل اول: مفهوم مدرنیته.....
۱۱۱	فصل دوم: ویژگی‌های مدرنیته.....
۱۲۰	فصل سوم: ارتباط ویژگی‌های مدرنیته.....
۱۲۵	فصل چهارم: رابطه اصول مدرنیته و اصول اسلام.....
۱۳۵	بخش سوم: الگوی زهد در عصر جدید.....
۱۳۶	مقدمه.....

فصل اول: زهد در پرتو نسبیت گرائی و مطلق گرائی اخلاقی	۱۳۹
فصل دوم: امکان زهدورزی در فضای مدرن	۱۴۴
گفتار (۱) تفاوت مدرن و مدرنیته:	۱۴۵
گفتار (۲) بهره‌وری زاهد از دنیا	۱۵۳
فصل سوم: الگوهای زهد	۱۶۵
گفتار (۱) ضرورت الگوپذیری:	۱۶۶
گفتار (۲) الگوی زهد در عرصه تولید	۱۷۰
بند (۱) عدم اکتفا به حداقل‌ها در تولید	۱۷۳
بند (۳) پرهیز از آسیب رساندن به محیط زیست	۱۷۶
بند (۴) پرهیز از تولید کالاهای ممنوع و زائد و تشریفاتی	۱۷۸
بند (۵) تولید و تلاش حداکثری	۱۷۹
گفتار (۳) الگوی زهد در عرصه تخصیص درآمد	۱۸۱
بند (۱) نیازهای شخصی	۱۸۴
بند (۲) پس‌انداز و سرمایه‌گذاری	۱۸۷
بند (۳) مشارکت اجتماعی و انفاق	۱۹۲
گفتار (۴) الگوی زهد در عرصه مصرف	۱۹۸
بند (۱) اصل تأمین نیازها	۲۰۰
الف) سطح اکتفا به حداقل‌ها	۲۰۲
- مخارج ازدواج امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> :	۲۰۷
- مسکن و لوازم خانه امام <small>علیه السلام</small> :	۲۰۷
- مخارج خوراک امیرالمؤمنین علی <small>علیه السلام</small> :	۲۱۰
- مخارج پوشاک امام <small>علیه السلام</small> :	۲۱۴
- سیره حضرت زهرا <small>علیه السلام</small> :	۲۱۹
- ساده‌زیستی امام خمینی <small>رحمته الله</small> از زبان دیگران:	۲۲۰

۲۲۳ (ب) سطح کفاف
۲۲۸ (ج) سطح رفاه و توسعه در زندگی
۲۳۲ بند (۲) اصل برنامه‌ریزی
۲۳۴ بند (۳) اصل رعایت اولویت‌ها
۲۳۷ بند (۴) اصل عدم اسراف و تبذیر:
۲۴۳ بند (۵) اصل عدم مصرف‌زدگی و تجمل‌گرایی:
۲۴۹ گفتار پنجم: الگوی زهد در عرصه علم و دانش و تکنولوژی
۲۴۹ بند (۱) اصل افزایش تخصص و مهارت
۲۵۰ بند (۲) اصل عدم استفاده ابزاری از علوم و فنون:
۲۵۲ بند (۳) اصل عدم زهد در کسب هزینه‌های دانش
۲۵۴ بند (۴) اصل عدم محدودیت در مرزهای دانش
۲۵۷ نتیجه‌گیری بخش سوم
۲۶۱ جمع‌بندی نهایی
۲۷۲ فهرست منابع

کلیات

(۱) مفهوم شناسی

(۲) تبیین مسئله

(۳) اهمیت موضوع

(۴) پیشینه بحث

(۵) سوالات

(۶) اهداف مسئله

(۷) روش تحقیق

۱. مفهوم شناسی

مفاهیم کلیدی که در این رساله عنوان خواهد شد، عبارتست از: زهد - الگو - مدرن. مفاهیم مرتبط با این عناوین عبارتند از: زاهد - مدرنیته - مدرنیسم - عصر حاضر - جدید. در این قسمت تلاش خواهد شد تا معانی هر یک از این واژگان، از کتب لغت تبیین شود، تا معانی مترادف با هر یک از این واژه‌ها نیز روشن گردد.

«زهد را به معنای «کمی شی» آورده‌اند»^۱ و منظور از آن، کم توجهی و بی‌رغبتی به چیزی و بسنده کردن به مقدار کم آن است. «زهد نسبت به چیزی عبارت است از عدم تمایل و گرایش قلبی نسبت به آن چیز»^۲.

همچنین زهد را پارسایی، پرهیزکاری و اعراض از دنیا نیز معنا کرده‌اند»^۳.

«الگو» در لغت به معنای طرح و نمونه،^۴ مدل و سرمشق، اسوه، مثال، مقتدا و قدوه^۵ است. عصر را در کتب لغت، زمان، روزگار، دوره معنا کرده‌اند.^۶

۱. ابوالحسن احمدبن فارس بن زکریا، معجم المقاییس اللغة، نشر دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، قم، ۱۴۰۴، ج ۳، ص ۳۰.

۲. فخرالدین طریحی، مجمع البحرین، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بی‌جا، ۱۳۶۷، ج ۱، ص ۲۹۶.

۳. محمد معین، فرهنگ فارسی، نشر امیر کبیر، تهران، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۱۷۶۳.

۴. همان، ج ۱، ص ۳۴۲.

۵. علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه، سازمان لغت‌نامه، دانشکده ادبیات، تهران، ۱۳۴۱ ه ش، ج ۷، ص ۷۷.

۶. همان، ج ۳۲، ص ۲۸۸.

«جدید» به معنای نو و تازه، ضد قدیم، هر چیز که نو باشد و نقیض قدیم بیان شده است.^۱
همچنین آن را نوین، مدرن و امروزی و معاصر معنا کرده‌اند.^۲

واژه «*Modern*» به معنای «جدید، معاصر، نوین، تازه، امروزی»^۳ و «باب روز، کنونی، تازه باب شده»^۴ «مربوط به زمان حال و حاضر، معاصر است»^۵ و آدم عصر جدید یعنی آدم این دوره، آدم متجدد،^۶ انسان هواخواه اصول امروز»^۷.

Modernism را نوگرایی، اصول جدید، روش‌های تازه، افکار نو، تجددطلبی،^۸ پیروزی از عقاید فلسفی معاصر و تجددخواهی معنا کرده‌اند.^۹

همچنین مدرنیسم را تجددخواهی در اروپا و در حوزه دین مسیحی و تمایلات آزادی‌خواهانه اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ گفته‌اند.^{۱۰}

«واژه *Modernize* را «به طرز امروزی درآمدن، به طرز و روش نوین درآوردن معنا کرده‌اند»^{۱۱}.

«*Modernity* به معنای تازگی، تجدد، نو بودن، مدرن بودن و نوگرایی»^{۱۲} و واژه

Modernization به معنای مدرن‌سازی، مدرن کردن و مدرن شدن آمده است»^{۱۳}.

۱. همان، ج ۱۵، ص ۲۷۰.

۲. علی محمد حق شناس، فرهنگ معاصر هزاره انگلیسی - فارسی، ۱۳۸۰، تهران، ج ۲، ص ۱۰۸۲.

۳. همان

۴. عباس آریانپور کاشانی، فرهنگ دانشگاهی انگلیسی، فارسی، بی‌نا، تهران، ۱۳۶۹، ج ۲، ص ۱۳۸۸.

۵. *Oxford Advanced Learner's Dictionary Of Current English, Fourth Edition, As Hornby, Oxford University Press, P: 798.*

۶. علی محمد حق شناس، ج ۲، ص ۱۰۸۲.

۷. عباس آریانپور کاشانی، ص ۱۳۸۸.

۸. علی محمد حق شناس، ص ۱۰۸۳.

۹. عباس آریانپور کاشانی، ص ۱۳۸۹.

۱۰. غلامحسین مصاحب، دایرة المعارف فارسی، نشر امیر کبیر، تهران، ۱۳۸۰، ج ۲، بخش دوم، ص ۲۷۲۰.

۱۱. عباس آریانپور کاشانی، ص ۱۳۸۹.

۱۲. علی محمد حق شناس، ص ۱۰۸۳.

۱۳. همان.

زاهد، اسم فاعل است به معنای کسی که چیزی را ترک کند و از آن اعراض نماید، کسی که دنیا را برای آخرت ترک نماید، پارسا و پرهیزکار نیز در معنای زاهد آورده شده است.^۱

۲. تبیین موضوع

زهد، صفتی درونی است به معنای عدم شیفتگی و وابستگی به مظاهر زندگی دنیوی. هر چند این صفت، با قلب و روح انسان سرو کار دارد، اما بر رفتار و عملکرد نیز اثرگذار است و موجب می‌شود تا تمام توجهات انسان از مادیات برداشته شود و به جناب حق تعالی معطوف گردد.

کسانی که به فلسفه و حقیقت زهد پی نبرده‌اند و از تعالیم اسلام، فقط به پوسته ظاهری آن اکتفا نموده‌اند، زهد را نوعی گوشه‌نشینی و انزواطلبی و فرار از فعالیت‌های اقتصادی قلمداد می‌کنند؛ «حال آن که بنا به فرموده مولای متقیان، امیر مؤمنان علی علیه السلام، زهد به معنای عدم ناراحتی و تأسف بر امور از دست رفته و همچنین عدم سرور و شادمانی به خاطر به دست آوردن مادیات است»^۲ بدین معنا، زهد به مفهوم نداشتن فعالیت و کار و تجارت یا نداشتن مال و ثروت نیست؛ بلکه زهد، حقیقتی نفسانی است که موجب بی‌رغبتی به دنیا و متعلقات آن می‌شود و اثر آن، کم برداشت کردن از نعمت‌های دنیایی و بسنده نمودن به حداقل‌ها در کنار کار و فعالیت حداکثری است؛

از آن چه بیان شد، روشن می‌گردد که نمی‌توان هم زاهد بود و هم به اصول و مبانی مدرنیته پایبند بود؛ چراکه مبنای جهان‌شناختی، انسان‌شناسی و معرفت‌شناختی آن‌ها با هم در تعارض است. زهد از تسلیم بودن در برابر حضرت حق و توجه به او سرچشمه می‌گیرد اما در مدرنیسم، انسان، به عنوان تنها مرجع تصمیم‌گیری‌ها مورد توجه است و همه چیز مطابق با کسب سود و لذت برای او تفسیر می‌شود.

انسان وارسته‌ای که دل از وابستگی‌های مادی کنده است، در هر عصر و زمانی، با درک صحیح از اقتضات زمان - عملکرد متناسب با آن دوران را دارد و به تعبیر امام صادق علیه السلام، فرزند زمانه خویش

۱. محمد معین، همان، ج ۲، ص ۱۷۱۵.

۲. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۷۰.

است؛ لذا در فضای مدرن زده کنونی، با بهره‌گیری و استفاده صحیح از علوم روز و امکانات جدید، از آنها در جهت پیشبرد و اهداف متعالی اسلام بهره‌برداری می‌کند.

الگو زهدورزی در عصر جدید باید بر مبنای سیره معصومین علیهم‌السلام طرح گردد؛ لذا عرصه‌هایی که یک انسان زاهد مسلمان با آنها در زندگی فردی و اجتماعی خود درگیر است، بررسی می‌شود تا چگونگی عملکرد در هر حوزه مطابق منش و روش اهل بیت تبیین گردد.

در این رساله تلاش شده است اصول و الگوهای رفتاری اهل بیت علیهم‌السلام در هر یک از عرصه‌های ذکر شده، تبیین گردد تا چشم‌اندازی از الگوی زهد در عصر جدید ترسیم شود. ان شاء الله.

۳. اهمیت مسئله

زهد یکی از عالی‌ترین و برجسته‌ترین اصول اخلاقی دین مبین اسلام جهت ایجاد اعتدال در جنبه‌های گوناگون زندگی فردی، اجتماعی، اقتصادی، مادی و معنوی و... انسان است که متأسفانه به دلیل تبیین‌های نادرست و تحریف‌ها در گذر زمان، به دست فراموشی سپرده شده است.

اهمیت زهدورزی تا بدانجاست که از نخستین شروط الهی برای رسیدن به مقام مخلصین به شمار می‌آید، چراکه خداوند نعمت‌های عظیم و جاودانه خویش را هنگامی به بندگان برگزیده خویش یعنی انبیاء الهی عنایت کرد که آنان تعهد زهد ورزیدن و کناره‌گیری از مقامات دنیا و زیورها و زینت‌های آن را دادند. و پس از آن بود که آنان را به مقام قرب رساند و ستایش ارجمند و نامی بلند برایشان در نظر گرفت و فرشتگان خویش را بر آنان فرو فرستاد.^۱ در دعای ندبه آمده است که خداوند متعال، پیمان زهدورزی را از راهبران راستین جامعه برگرفت:

«و شرط کرد با ایشان، زهد ورزیدن را در مراتب این عالم پست...»^۲

همچنین حضرت رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، مراد از «حکم» را در آیه «و دادیم حکم را به او در

۱. حاج شیخ عباس قمی، کلیات مفاتیح الجنان، ترجمه موسی کلانتری دامغانی، انتشارات صحفی، قم، ۱۳۷۷، ص ۸۸۰.

«بَعْدَ أَنْ شَرَطْتَ عَلَيْهِمُ الزُّهْدَ فِي دَرَجَاتِ هَذِهِ الدُّنْيَا الدَّنِيَّةِ».

۲. سید بن طاووس، الاقبال، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۷، ص ۲۹۵.

حالی که کودک بود»^۱ که دربارهٔ یحیای پیامبر نازل شده است، اعطای زهدپیشگی به او بیان می‌کنند.^۲

امیرالمومنین علی علیه السلام در کتاب شریف نهج البلاغه خطاب به مردم می‌فرمایند که دنیا را بسان زاهدان نگاه کنند:

«**يها الناس! انظروا الى الدنيا نظر الزاهدين الصادقين عنها...»**^۳

موضوع این رساله، ارائه الگوی عملی زهد در عصر حاضر است؛ لذا اهمیت و فوایدی که این بحث می‌تواند دربر داشته باشد، دارای جنبه‌های گوناگونی می‌گردد؛ از جمله بخش اقتصاد و تأثیر زهد در توسعهٔ آن و ایجاد توازن نسبی در عرصهٔ تولید و مصرف، عدالت اجتماعی و اقتصادی، جمع بین دیانت و توسعه و تکنولوژی، مبارزه با تحریف مفاهیم دینی، تبیین عنصر زمان و شرایط در تغییر مدل‌های زاهدانه و بحث از تغییرپذیری احکام متناسب با تغییر موضوعات و در عین حال عدم نسبت اصول اخلاقی.

۴. پیشینهٔ بحث

زهد جزء آن دست از مفاهیم اخلاقی است که قدمتی دیرینه دارد، لذا تمامی پیامبران راستین الهی، صاحب این امتیاز بزرگ هستند. به عنوان مثال امیرالمؤمنین علی علیه السلام در مورد زهد و لزوم الگوگیری از ایشان در تمامی زمان‌ها و اعصار این طور داد سخن می‌دهند که:

«**و چنانچه دوستی داشته باشی، سومین تن را (سومین نفری که به عنوان الگوی تمام**

عیار می‌تواند برای ساده‌زیستی و زهد معرفی شود)، داوود علیه السلام، صاحب مزامیر و قاری

بهشتیان نمونه آورم! وی با دست خویش از لیف خرما، زنبیل می‌بافت و به دوستان و

رفقاییش می‌گفت: کدامیک از شما می‌تواند برای من، این‌ها را بفروشد و از بهای آن، قرص

۱. سورهٔ مریم (۱۹)، آیهٔ ۱۲.

۲. فضل بن حسن طبرسی، مکارم الاخلاق، انتشارات شریف رضی، قم، ۱۴۱۲، ص ۴۴۶.

۳. نهج البلاغه، خطبه ۱۰۳، ص ۱۴۸.

نان جوی تهیه کرده، مصرف نماید»^۱.

حضرت داوود علیه السلام با وجود و دسترسی به بیت‌المال، از آن چیزی برای خویش برنمی‌داشتند و از ثمره دسترنج خویش، آن هم در نهایت سادگی، گذران زندگی می‌نمود.

در توصیف زهدورزی حضرت موسی علیه السلام آمده است که آن چنان به دنیا پشت کرده بود که پس از گریز از دستگاه فرعون و حرکت به سوی مدین و تحت‌مدت‌ها گرسنگی و تشنگی و رنج، جز قرص نانی از خدا طلب نمی‌کند؛ چراکه نگرش ایشان به دنیا، نگرشی زاهدانه بود.^۲ حضرت امیر علیه السلام در بیان معرفی الگو، حضرت موسی علیه السلام را به عنوان دومین مدل، عرضه می‌دارند:

«... به خدا سوگند موسی علیه السلام غیر از قرص نان که بخورد، از خدا نخواست؛ زیرا وی از گیاهان زمین استفاده می‌کرد تا آن‌جا که در اثر لاغری، سبزی گیاه از پشت پرده شکمش آشکار بود».^۳

زهدورزی حضرت عیسی علیه السلام نیز که در تاریخ بسیار مشهود و معروف است.

«... و اگر بخواهی سرگذشت عیسی بن مریم علیه السلام را برای بازگو می‌کنم. او سنگ را بالش خویش قرار می‌داد، لباس خشن می‌پوشید. نان خشک می‌خورد؛ نان خورشش، گرسنگی بود، چراغ شب‌هایش، ماه بود. مسکنش در زمستان، مشرق و مغرب آفتاب بود، میوه و گلش، گیاهانی بود که زمین برای بهائیم می‌رویاند. نه همسری داشت که وی را بفریبد و نه فرزندی که او را غمگین کند و نه ثروتی که او را به خود مشغول دارد و نه طمع‌ی که خوارش سازد. مرکبش، پاهایش و خادمش دست‌هایش بود».^۴

۱. نهج‌البلاغه، خطبه ۱۶۰، ص ۲۲۷.

۲. مصطفی دلشاد تهرانی، سیره نبوی، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، دفتر اول - سیره فردی، ۱۳۷۲، ص ۲۱۰.

۳. نهج‌البلاغه، خطبه ۱۶۰، ص ۲۲۶.

۴. نهج‌البلاغه، خطبه ۱۶۰، ص ۲۲۷.

حضرت عیسیٰ مسیح إِذَا این چنین به دور از همه پیرایه‌ها، به سادگی تمام می‌زیست؛ در واقع تمام انبیا این چنین بودند؛ صاحبان قدرت در تصمیم و عزم و ساده‌زیست در رفتار بودند.

حضرت علی إِذَا ضرورت الگوبرداری از سیره نبی گرام اسلام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و زهد ایشان را این گونه بیان می‌کنند:

«و کافی است که روش پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را سرمشق خویش قرار دهی و نیز او سرمشق توست در بی‌ارزش بودن دنیا و رسوایی‌ها و بدی‌هایش؛ چه این که دنیا از او گرفته شده؛ اما برای دیگران مهیا گردید؛ از پستان دنیا، وی را جدا ساختند و از زخارف و زیبایی‌های آن کنار رفت»^۱.

بنابراین زیّ زاهدانه و بریدن از وابستگی‌های مادی و دعوت به سعادت و زیبایی‌های اخروی، از هدف‌های اساسی رسالت بوده است.

«بعضی از محققان، برای زهد، ریشه غیر اسلامی قائل‌اند و معتقدند که زهد، از رهبانان عربستان گرفته شده است؛ یعنی در اثر تماس اعراب با زهاد مسیحی و راهبین، در دوره جاهلیت، زهد در اعراب شکل گرفت و جماعتی از مسیحیان به نام مرتاضین و توابین و تارکین دنیا در همه جا پراکنده گشتند. اما با توجه به مباحث مطرح شده، باید گفت که زهد حقیقتی و اصیل، همان چیزی است که از ابتدای خلقت وجود داشته است و انبیاء الهی، همه بر اجرای آن در زندگی عملی خویش با خدای خویش پیمان بستند؛ و آن چه تحت عناوین ریشه‌های غیر اسلامی و عوامل خارجی زهد بیان می‌شود، مربوط به شاخه‌های غیر صحیح زهد نظیر رهبانیت و تصوف و درویش مسلکی است که موضوعاً از بحث ما خارج است. با این تفصیل روشن است که زهد، در طول تاریخ جریان داشته است و در هر زمان، الگو و مدلی برای آن وجود داشته است که امکان الگوپذیری از آن مدل‌ها را فراهم می‌ساخته است.

۱. همان، ص ۲۲۷.

بسیاری از علمای شیعه، آثار روایی خود را که بیشتر جنبه روایی داشته است، با عنوان «زهد» ارائه نموده‌اند.

«مشهورترین عالمان شیعه که با این عناوین کتابی را داشته‌اند عبارتند از:

(۱) محمد بن فضل مشهور به ابوعبدالرحمن ضبی که از روایان امام صادق علیه السلام بوده است و از ثقات محسوب می‌شود.^۱

(۲) ابونضر محمد عیاش سلمی سمرقندی، صاحب تفسیر معروف عیاشی^۲

(۳) محمد بن علی بن فضل که از مشایخ بوده است و از کتاب «الزهد» او در رجال نجاشی یاد شده است.^۳

(۴) ابوجعفر محمد بن اورمه قمی.^۴

(۵) ابوالحسن علی بن حسن بن علی خصال.^۵

همچنین از کتبی که ۱ فصل را به باب زهد اختصاص داده‌اند می‌توان به بحارالانوار، جلد ۷۰، صفحه ۳۰۹ تا ۳۲۳ با عنوان زهد و درجات آن و همچنین کتاب محجة البيضاء، ج ۷، صفحه ۳۱۳ تا ۳۷۶ با عنوان کتاب الفقر و الزهد و کتاب کیمیای سعادت، جلد ۲، صفحه ۴۱۹ تا ۴۵۳ با عنوان کتاب فقر و زهد اشاره کرد. اینک به معرفی چند کتاب در باب زهد می‌پردازیم:

کتاب الزهد، نوشته «حسین بن سعید کوفی اهوازی: این کتاب که تحقیق آن توسط آقای غلامرضا عرفانیان به انجام رسیده است، در بیست باب گردآوری شده است و هر باب، حاوی روایاتی از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه معصومین علیهم السلام درباره مصادیق زهد است. بعضی از موضوعات این کتاب عبارتند از: گریه زاهد، حذر از دنیا، حفظ لسان زاهد، عوامل زهد، ذم ریا منافی با زهد، موجبات زهد، نگاه به احوال قبر و حشر و نشر و... در این کتاب که متعلق به سال ۱۳۹۹ هـ ق می‌باشد، سند

۱. احمد صدر حاج سید جوادی، دایرة المعارف تشیع، انتشارات سعید محبی، تهران، ۱۳۸۳، ص ۵۵۳.

۲. سید حسن امین، مستدرکات اعیان الشیعه، دار التعارف، بیروت، ۱۴۰۸، ج ۶، ص ۳۰۴.

۳. ابوالحسن احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، انتشارات جامعه مدرسین، قم، ۱۴۰۷، ص ۶۰.

۴. همان، ص ۳۳۰.

۵. همان، ص ۲۵۹.

تمام احادیث در پاورقی آورده شده است. نویسنده محترم از روایان برجسته قرن دوم و سوم هجری بوده است.

آنچه در مورد این کتاب می توان گفت، این است که زهد را عنوانی جامع برای بیشتر مباحث اخلاقی بیان می دارد؛ گویا در آن دوره، زهد، گستره معنایی وسیعی داشته است؛ چراکه در کتب روایی دیگر نیز این مسئله به چشم می خورد.

این کتاب، منبع روایی صرف است و غیر از مباحث روایی، از جنبه های دیگر به موضوع زهد پرداخته نشده است.

۲. کتاب زهد اسلامی نوشته سید محمد شفیع مازندرانی: این کتاب، هشت بخش دارد که در آن ها، مهم ترین مسائل مربوط به زهد با تکیه بر احادیث بیان گردیده است.

مباحث این کتاب بدین گونه اند: معنای زهد، اهمیت زهد، ارکان زهد اسلامی، عوامل پیدایش و تقویت زهدگرایی، ویژگی های زهد اسلامی، راز زهدورزی فرزنانگان، دیدگاهها پیرامون تفسیر زهد و

۳. کتاب «الزهد» نوشته ابی عبدالله احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی: این کتاب مجموعه از روایات و احادیث پیرامون سیره انبیاء و مرسلین و صحابه و تابعین و چند تن از ائمه شیعه است.

این کتاب نیز فقط جنبه روایی دارد و به تبیین و دسته بندی در باب زهد نمی پردازد و در موضوع مورد نظر این رساله یعنی الگوی زهد در عصر حاضر نیز مطلبی دربر ندارد.

در خصوص دین و مدرنیته و لزوم بهره گیری از سیره اهل بیت (علیهم السلام) نیز به چند کتاب اشاره می شود.

۱. کتاب «بحران جامعه مدرن» نوشته دکتر سید علی اصغر کاظمی: نویسنده در این کتاب به بحث پیرامون زوال اخلاق در فرایند نوگرایی می پردازد و مشکلات دیندار بودن در این جوامع را مطرح می نماید. البته در این کتاب، بحثی از زهد و چگونگی انطباق آن در عصر جدید نمی شود.

۲. کتاب «دین، مدرنیته و اصلاحات» نوشته آقای محمدمهدی میرباقری: در این کتاب، مؤلف به سه دیدگاه پیرامون رابطه دین و مدرنیته می‌پردازد. نویسنده محترم پس از بررسی تفصیلی آرای هر یک از دیدگاه‌های فوق، به تبیین نظریه مختار خویش و بسط ثمرات آن می‌پردازد. این کتاب به تبیین نظریه‌ای جدید پیرامون ولایت نور و ظلمت همت گماشته است که در نوع خود، ممتاز و جدید می‌باشد.

باید گفت کتب قدیمی و اصیل در این باره که عنوان زهد را برای کتاب خود برگزیده‌اند، فقط به بیان روایات در این باره اکتفا نموده‌اند و مسئله دیگر این است که زهد را به معنای تمام صفات اخلاقی گرفته‌اند و با این وسعت معنایی، از فضایل اخلاقی بحث کرده‌اند و به طور مخصوص به بحث زهد نپرداخته‌اند؛ لذا اکثر کتاب‌ها در این باره به علت عدم نظامندی صحیح، در خور توجه نیستند و همچنین دارای نثرهای قدیمی و پیچیده و مباحث تکراری بسیاری هستند. نکته مهم‌تر این است که در زمینه موضوع مورد بحث این رساله یعنی «الگوی زهد در عصر حاضر» هیچ کتاب، مقاله و یا پایان نامه‌ای، به چشم نمی‌خورد که زهد و مختصات عصر جدید را با هم بررسی و مقایسه کرده باشد.

۵. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی: شیوه صحیح زاهدانه زندگی کردن در عصر جدید چیست؟

سؤالات فرعی: - رابطه زهد و توسعه اقتصادی چگونه است؟

- رابطه زهد و فقر و رهبانیت چیست؟

- زهد، حالتی درونی است یا نوعی رفتار خارجی است؟

- آیا اصول حاکم بر دوران مدرنیسم با اصول و مبانی اسلام در تعارض است؟

- با فرض تعارض مبانی اسلام و مدرنیته، چطور می‌توان در عصر جدید، زاهد ماند؟

- آیا زهد و زهدورزی در شرایط مختلف، تغییر می‌کند یا در همه زمان‌ها، یک نوع ظهور و

بروز دارد؟